

מרגליות מדה כנגד מדה

"שכל מידותיו של הקב"ה - מדה כנגד מדה" (סנהדרין דף צ). "במדה שאדם מודד - בה מודדין לו" (סוטה דף ח).

1
בס"ד | גיליון 66
פרשת משפטים
התשפ"ב

בפרשה ובדף היומי מתוך סדרת רב המכר "מדה כנגד מדה" בתנ"ך ובדברי חז"ל

כל מדה ומדה שאנו מוסרים לה' - מיד ה' אנו חוזרים ומקבלים

שמות כ"ד ח': "ויקח משה את הדם ויזרק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה".

ויזרוק על העם. מיבמות (דף מו:) וכריתות (דף ט). נראה, שהדם נזרק לעבר העם, ולא על המזבח לכפר על העם, כתרגום אונקלוס: "וזרק על מדבחה לכפרא על עמא". "חצי הדם" כבר נזרק על המזבח (פסוק ו), ועתה זרק משה את החצי השני של הדם לעבר העם. ונראה שזה טעמו של דבר: כל טיפת דם, כל כוח יישותנו, שאנו מוסרים למען קיום רצון ה' עלי אדמות, תוחזר אלינו ולא תאבד; כל מדה ומדה שאנו מוסרים לה' - מיד ה' אנו חוזרים ומקבלים, ולעצמותנו אנו זוכים רק במסירת נפשנו לה'. הנה יסוד ההדדיות שביחסי הברית, ומכאן מתבארים דברי משה בשעת זריקת הדם: הנה דם - הברית וגו'. "ספר הברית" הכיל את הדרישות שה' העמיד לפנינו; דם הברית, שחזר ונתקבל על - ידי העם, מבטא את ברכות ה', שלהן אנו רשאים לצפות כנגד התמסרותנו אל 'ספר הברית'.

(רש"י הירש)

זה שלקח מהכלבים את מזונם נהפך למזונם של הכלבים

שמות כ"ב ל': "ואנשי קדש תהיו לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשלכון אתו".

"מעשה בטבח אחד בציפורין שהיה מאכיל את ישראל נבילות וטריפות. פעם אחת ערב יום הכיפורים עם חשיכה שתי יין הרבה ונשתכר ועלה לראש הגג ונפל ומת, התחילו הכלבים מלקקו בדמו. אתון שאלון (באו ושאלו) לרבי חנינה מהו מיעברתיה מן קומיהון (האם מותר להיזי את המת מן הכלבים ביו"כ) אמר להן (להם): כתיב 'ואנשי קודש תהיו לי ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשלכון אותו', זה גזל את הכלבים והאכיל את ישראל נבילות וטריפות (במקום להאכיל טרפות לכלבים, לקח מהם והאכיל את הטריפות לישראל, לכן) ארפון לון מדיהון אינון אכלין (הניחו לכלבים, משלהם הם אוכלים)".

(ירושלמי עבודה זרה דף יב.)

מדה כנגד מדה - סיפור מגדולי ישראל

כל זמן שהתייגע בתורה היה רואה בעיניו, ומשפסק להתייגע פסקו עיניו מלראות

שמות כ"א כ"ד: "עין תחת עין שון תחת שון יד תחת יד רגל תחת רגל".

כתב הסמ"ג (ל"ח י"ג) שאפילו זקן מופלג אסור לו לפרוש מן התורה, ומסופר שכאשר הר"ש הומינר זצ"ל הראה דברי הסמ"ג לרבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, אמר לו ר' איסר זלמן: אספר לכם מעשה נורא שבא לידי בהיותי בסלוצק: פעם אחת נכנס אצלי ת"ח אחד והיה סגי נהור, והביא לפני שני ספרים שחיבר, והראה לי על דבר תורה מסוים בספר, ואמר 'זהו החידוש האחרון שלי'.

שאלתי אותו מה הכוונה 'חידוש אחרון'? וענה וביאר את פשר הענין: 'אני הייתי מתייגע בעזרת ה' בלימוד התורה ומחדש בה חידושים, לעת זיקנתי כבר היה הדבר קשה עלי, וכשגמרתי חידוש זה חשבתי שלא אתייגע כל כך בתורה, רק אלמד בלי יגיעה. פתאום כהו עיני מראות, הלכתי לרופאים גדולים ואחרי בדיקות וחקירות אמר לי הרופא הגדול: 'עיינים חדשות לא נוכל לתת לך, אך אני עומד ותמה איך יכולת לראות עד עכשיו?! עפ"י הבדיקות שעשינו, מתברר שכבר כעשר שנים לא היה צריך להיות לך כח הראיה, ומה שראית עד עכשיו זה פלא גדול!'.

סיים הזקן ואמר: הרופא אינו יודע למה זה, אבל אני יודע! כל זמן שהייתי מתייגע בתורה - הייתי ממשיך לראות בעיני וללמוד ולחדש חידושים, כאשר החלטתי להפסיק מהגיעה - פסקו עיני מראות.

ואמר ר' איסר זלמן: זהו מוסר השכל, עד כמה צריך האדם להתייגע בכל כוחותיו בלימוד התורה ובקיום המצוות ומעשים טובים, אפילו לעת זקנותו, ולא להתחשב באם יש לו יכולות או לא. הקב"ה רוצה רצון אמיתי, ואז הוא נותן את היכולות אף מעבר לכוחות הטבע.

(ילקוט לקח טוב הובא בפירוש 'שערי חיים' לשערי תשובה' שער השלישי אות כ"ח)

מרגליות מדה כנגד מדה

"שכל מידותיו של הקב"ה - מדה כנגד מדה" (סנהדרין דף צ.א). "במדה שאדם מודד - בה מודדין לו" (סוטה דף ח.א)

2

בס"ד | גיליון 66
פרשת משפטים
התשפ"ב

בפרשה ובדף היומי מתוך סדרת רב המכר "מדה כנגד מדה" בתנ"ך ובדברי חז"ל

עונש עוון ריבית

שמות כ"ב כ"ג: "וְחָרָה אַפֵּי הַרְגָתִי אֶתְכֶם בְּחָרְבֵי וְהָיוּ נְשִׁיכֶם אֱלֻמָּנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתִמִּים".

בבעל הטורים ד"ה ובניכם יתומים: "וסמך ליה אם כסף תלוה לומר שבעון ריבית ימות ויהיו בניו יתומים, כדכתיב ביחזקאל (י"ח י"ג): וחי לא יחיה".

פירוש (להבנת דברי בעה"ט): לכאורה יש לתהות מאי איכא מדה כנגד מדה, בעונש מיתת בניו בעוון לקיחת ריבית. ושמא יש ליתן טעם לדברי הבע"ט, דהלוקח ריבית, מנסה לקחת את שאינו שייך לו (והוא מה שאחרים השיגו בעמל וטרחו לפתח), על כן, מדה כנגד מדה, יקחו ממנו את מה שכן שייך לו (ומה שהוא עמל ויגע בו לגדל ולפתח).

טעם לרציעת האוון כנגד הדלת

שמות כ"א ו': "וְהִגִּישׁוּ אֲדָנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדָנָיו אֶת אֲזָנוֹ בַּמַּרְצָע וְעָבְדוּ לְעֵלָם".

"... וטעם לרציעה דוקא בדלת ובמזוזה, לפי שאחר שש (שנים) פתחה לו התורה פתח לצאת מעבדות לחירות והדלת תסוב על צירה והעצל אינו רוצה לצאת, כמי שיושב בבית האסורים ופותחין לו פתח לאמר, לך המלט על נפשך, כך הוא בוחר בטובות המדומות שיש לו, כי טוב לו עמו במאכל ומשתה, על כן הוא מניח הדלת פתוחה ואינו רוצה לצאת, דין הוא שירצע בדלת או על המזוזה שחקוק עליה פרשת ואהבת את ה' אלוקיך, והוא אומר אהבתי את אשתי ואת בני, והרי הוא מחליף אהבת ה' יתברך באהבת אשתו השפחה, על כן ירצע במזוזה.

ועוד שכל בן חורין בידו לקיים מה שנאמר (משלי ח' ל"ד) 'לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי', וזה שוקד על דלתות רבו ומסיר אוזנו משמוע בקול ה' לשקוד על דלתותיו, על כן ירצע שם, לומר, הרי אתה מרוע בחירתך קבוע פה ולא תזוז מכאן עוד".

(כלי יקר)

עונש "כפל" בגניבה

שמות כ"ב ו': "כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ כְּלִים לְשֹׁמֵר וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ אִם יִמְצָא הַגָּנֵב יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם".

נראה דאיכא בזה מדה כנגד מדה, דהרי הגנב רצה לחסר מרעהו אשר גנב מאיתו ועתה יצטרך להחזיר שנים, את אשר גנב ועוד אחד מביתו ונמצא שהוא רצה לחסר חבירו ויצא מחוסר בעצמו.

• • •

העונש על עינוי אלמנה ויתום

שמות כ"ב א'-כ"ג: "כֹּל אֱלֻמָּנָה וַיְתוּם לֹא תַעֲנוּן: אִם עָנָה תַעֲנֶנּוּ: אִם עָנָה תַעֲנֶנּוּ: אִם עָנָה תַעֲנֶנּוּ: וְחָרָה אַפֵּי הַרְגָתִי אֶתְכֶם בְּחָרְבֵי וְהָיוּ נְשִׁיכֶם אֱלֻמָּנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתִמִּים".

ענה תענה: "צעק יצעק. שמוע אשמע. הכל כפול, לומר הכל במדה שתעשה לו אעשה לך".

(בעל הטורים)

שמע אשמע צעקתו: "וחרה אפי הרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ויתום ברצונו יסב על כרחו עינוי אשתו ובניו".

(ספורנו)

• • •

מדוע נמכר הגנב לעבד ויוצא בגפו

הגנב לקח משהו שאינו שלו, ועונשו, שכאשר ייצא לחופשי "תילקח" ממנו אשתו ויצא בגפו!

מרגליות

מדה כנגד מדה

"שכל מידותיו של הקב"ה - מדה כנגד מדה" (סנהדרין דף צ.) "במדה שאדם מודד - בה מודדין לו" (סוטה דף ח.)

בפרשה ובדף היומי מתוך סדרת רב המכר "מדה כנגד מדה" בתנ"ך ובדברי חז"ל

הרוצח כוונתו להמית במהרה ולכן מיתתו בחנק שהיא מיתה ממהרת

שמות כ"א י"ב: "מִכָּה אִישׁ וְמֵת מוֹת יוֹמָת".

"שנצטוונו להמית העוברים על קצת מצוות שבתורה בחנק, שנאמר (שמות כ"א י"ב): מכה איש ומת מות יומת... ובחכמתו ברוך הוא ראה שראוי לענוש אותו במיתת חנק, והדבר נאות גם לדעתנו אנו, כי כאשר עשה כן יעשה לו, והרוצח כוונתו להמית הנרצח במהרה, כי מפחדו אליו ימהר מיתתו בכל כוחו, וכמו כן הקלה התורה במשפטו להמיתו בחנק שהיא מיתה ממהרת, ולא בשריפה וסקילה שהן בצער רב. ואולם במשפטי הזימה שנהנו העוברים בעבירה ונמשכה הנאתן קצת, תבוא בהן פעמים שריפה, פעמים סקילה [שנמשכת זמן רב יותר מחנק]".

(ספר החינוך מצוה מ"ז)

מדוע הותרה שפחה כנענית לגנב

שמות כ"א ד': "אִם אֲדֹנָיו יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה וְיִלְדָה לוֹ בָּנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיָה תִהְיֶינָה לְאֲדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְּפָרֵה".

"שאלת ממני איך התיירה תורה שפחה לעבד עברי וכי מפני שעבר עבירה אחת שגנב נתיר לו לבוא כמה ביאות אסורות. ותו שהוא לאו שנתן לתשלומין וכיון שמכרוהו ופרעו הגנבה פטור הוא ונתקן הלאו.

תשובה: ... ואם אתה שואל טעם הדבר אף על גב דלא ק"ל כרבי שמעון דדריש טעמא דקראי, מ"מ ארז"ל בדרך שאדם הולך בה מוליכין אותו, אמרה תורה הוא תפס אומנותו של גנב הראשון, נחש הקדמוני שגנב דעת האשה ודעת המקום, והשווה עין רואה לעין שאינה רואה, יהיה עונשו שילידי עבדים וסתם עבדים גנבים הם, והוא יצא בשש ובניו ימלאו את מקומו וילכו בדרך אשר בחר לעצמו...".

(שו"ת הרדב"ז חלק ו' סימן ב' אלפים קל"ד)

מדה כנגד מדה בדף היומי

היזק הצפרניים לאשה מעוברת

מועד קטן דף יח.: "...שלושה דברים נאמרו בצפרניים: הקוברן - צדיק, שורפן - חסיד, זורקן - רשע. טעמא מאי? שמא תעבור עליהן אשה עוברת ותפיל...".

שמא תעבור עליהן אשה עוברת ותפיל: "נראה לי בס"ד הטעם, דכוחות החיצוניים שדבקים באלו הצפרניים מזיקין לעוברין, מפני שהצפרניים הם פרין ורבין, דלכך רואין אותם במוצאי שבת לסימן טוב, ולכך מזיקין לעוברת בפריה ורביה, שיפילו מדה כנגד מדה".

(בן יהוידע)

הסיבה שאדם נחשד בדבר עבירה

דף יח.: "ואמר רב משום רבי ראובן בן איצטרובילי, ואמרי לה במתניתא תנא, אמר רבי ראובן בן איצטרובילי: אין אדם נחשד בדבר (עבירה) אלא אם כן עשאו, ואם לא עשה כולו - עשה מקצתו, ואם לא עשה (אפילו) מקצתו - הרהר בלבו לעשותו, ואם (גם) לא הרהר בלבו לעשותו - (ודאי מה שנחשד מפני ש)ראה אחרים שעשו, ושמה".

פירוש: על שהיה לאדם שייכות כלשהי בחטא (אם שעשאו כולו או מקצתו, או הרהר לעשותו או שראה אחרים שעשו ושמה על כך), נמדד לו כמדתו, ונחשד בדבר העבירה.

העונש לאדם ששימש מטתו באבלו

דף כד.: "אמר רפרם בר פפא, תנא באבל רבתי (וברש"י - במסכת שמחות): אָבֵל אסור לשמש מיטתו בימי אבלו. ומעשה באחד ששימש מיטתו בימי אבלו, ונענש ש)שטמו חזירים את גוייתו (וברש"י גוייתו - אברו)".

פירוש (ע"פ תר"ח): זה ששימש מיטתו בימי אבלו, נענש במדה כנגד מדה, שבאבר שחטא בו נענש.

מדוע סבל ר' יוסי מכאב שיניים

שמות כ"א י"ט: "אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה רק שבתו יתן ורפא ורפא".

"עיין ירושלמי שבת פרק במה אשה הלכה ה', שרבי יוסי היה לו כאב שיניים לעולם, משום שדיבר עם אחד מכאב השיניים ולא אמר לו: לא עליכם" (רו"ל הגמ' שם: "רבי יסה ורבי אמי חד חשש שיניה והורי ליה חבריה. חד חשש אודניה והורי ליה חבריה. ולא ידעין מה אמר דא ומה אמר דא. מן מה דרבי יסא שאל לאסייניה דרבי יעקב בר אחא מה עבידא שיניה דרבי יעקב בר אחא חבירינו. מן מה דלא אמר ר' יסא לא בטלה מן יומוי הוי הוא דהורי לשינא").

(אוצר י"ד החיים אות ק"כ)

ה' מודד מדה כנגד מדה ממש מה שאי אפשר לבן אדם לעשות

שמות כ"ד י"ט-כ': "וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוֹם בְּעֵמִיתוֹ כְּאִשֶּׁר עָשָׂה כֵּן יַעֲשֶׂה לוֹ: ... כְּאִשֶּׁר יִתֵּן מוֹם בְּאָדָם כֵּן יִנְתֵּן בּוֹ".

"... עוד יש לומר שלא אמר "כן יעשה" בניקוד פת"ח תחת היר"ד שהוא יעשה אלא "יעשה" בניקוד ציר"י תחת היר"ד, והוא הקב"ה שהוא מודד מדה כנגד מדה ממש, מה שאי אפשר לבן אדם לעשות, וכן אמר כן יעשה וכן ינתן בו, לא אמר 'כן יתן', אלא 'ינתן' על ידי הקב"ה, והדמים הוא להפיס דעתו משום צער".

(שפתי כהן)

מרגליות מדה כנגד מדה

"שכל מידותיו של הקב"ה - מדה כנגד מדה" (סנהדרין דף צ.א). "במדה שאדם מודד - בה מודדין לו" (סוטה דף ח.ז)

בפרשה ובדף היומי מתוך סדרת רב המכר "מדה כנגד מדה" בתנ"ך ובדברי חז"ל

שכר הכלבים על שתיתם במצרים

שמות כ"ב ל': "וְאִנְשֵׁי קִדְשׁ תִּהְיוּ לִי וּבֶשֶׁר בְּשֹׁדֵה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ לְקָלֵב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ".

לכלב תשליכון אותו: "אף הגוי ככלב, או אינו אלא כלב כמשמעו, תלמוד לומר בנבלה (דב' י"ד כ"א): או מכור לנכרי, קל וחומר לטרפה שמוותרת בכל הנאות. אם כן מה תלמוד לומר לכלב, למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, שנאמר: (שמות י"א ז'): ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו, אמר הקב"ה תנו לו שכר" (רש"י).

הכלבים לא פתחו את פיהם ושכרם מדה כנגד מדה, שיוכלו לפתוח פיהם ולאכול הטרפות.

איבוד החופש כנגד ניצולו לרעה

שמות כ"ב א'-ב': "אִם בְּמִחְתָּרְתָּ מִצֵּא הַגֶּבַע וְהִפָּה וְנָתַתָּ לֹא אֵין לֹא דְמִים: אִם זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלֶיךָ דְמִים לֹא שְׁלָם וְשְׁלָם אִם אֵין לֹא וְנִמְכַר בְּגִבְתָּךְ".

בעל הבית שהניח את ביתו סמך על אנשים ישרים שלא ינצלו את חופשיותם לגנוב, אבל הגנב ניצל את החופש הטבעי הניתן לו כדי לגנוב לכך, מדה כנגד מדה, הוא מאבד את חופשיותו אם אין לו מה לשלם.

(ע"פ רש"י הירש)

שמרו את המשפט מלמטה שלא תגרמו לי לעשות משפט מלמעלה

שמות כ"א א': "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׁים לִפְנֵיהֶם".

ר' אלעזר אמר: אם יש דין למטה אין דין למעלה, אם אין דין למעלה יש דין למטה, כיצד, אם יעשו התחתונים דין אין דין למעלה, לכך אמר הקב"ה: שמרו את המשפט מלמטה, שלא תגרמו לי לעשות משפט מלמעלה, הוי ואלה המשפטים".

(מדרש תנחומא משפטים סימן ד')

שכר הכלבים, שומרים על הבהמה שלא תיעשה טרפה – ולכן מקבלים הטרפה

שמות כ"ב ל': "וְאִנְשֵׁי קִדְשׁ תִּהְיוּ לִי וּבֶשֶׁר בְּשֹׁדֵה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ לְקָלֵב תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ".

"מאחר שהכלב מסר נפשו על הטרפה כשבא הזאב לטורפה לא תהיה כפוי טובה כנגדו, שכשיהיה לך טרפה שתשליכהו אליו בשכר ששמרה עד עתה שלא נטרפה וגם שומר עוד האחרות, כי כן דרך העולם להעמיד כלבים לשמור הצאן מן הזאבים".

(דעת זקנים מבעלי התוספות)

מדוע נמכר הגנב לעבד

שמות כ"א ב': "כִּי תִקְנָה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבִשְׁבַעַת יֵצֵא לְחֶפְשֵׁי חֲנָם".

וברש"י ד"ה כי תקנה: "מיד בית דין שמכרוהו בגניבתו, כמו שנאמר (שמות כ"ב ב') "אם אין לו ונמכר בגניבתו" או אינו אלא במוכר עצמו מפני דוחקו, אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש?...

צריך ביאור למה לנו למכור אותו עבור גניבתו? החסר דרכים איך לשלם הגניבה? ישכירוהו לעבוד, ושכרו יוקח בעד הגנב, מדוע שיושפל עד כדי כך שימכרוהו ויוכלו למסור לו בעל כרחו שפחה כנענית, ובניו אינם בניו, אלא שייכים לבעל הבית? ועיין כאן באבן עזרא שכתב 'ואין לאדם בעולם יותר קשה עליו מהיותו ברשות אדם כמוהו' עד כאן. אם כן, המכירה שמוכרים אותו לעבד הוא עונש הכי קשה, ומדוע מגיע לו זאת. מהי כאן המדה כנגד מדה? ההסבר לכך הוא. כשאדם גונב סימן הוא שאינו יודע ואינו מרגיש רשות אחרים מהי, וזוהי המדה כנגד מדה: גנבת? זאת אומרת שאינך מבין רשות אחרים מהי, תמכר לאחר ואז תבין ותדע רשות אחרים מהי!

(ע"פ המראה יחזקאל לרבי יחזקאל פנט זצ"ל)

לרפואה שלמה: **בן ציון בן חיה** ★ לעילוי נשמת: הר"ר **ברוך בן יוסף ז"ל**

להנצחות, הקדשות ופרטים על הספרים **054-251-0336** קו אמריקאי: **646-340-5403**

WEB: WWW.TORAH24-7.COM/SEFORIM-HEBREW EMAIL: ap@torah24-7.com

